

Prompt és portré

Identitás és algoritmus a kortárs fotográfiában

A portréfotográfia immár két évszázada az emberi identitás vizuális megjelenítésének egyik legérzékenyebb műfaja: egyszerre személyes lenyomat és társadalmi tükör. A fényképezés megjelenésével a portré a valóság hiteles lenyomataként működött, ám napjainkra, a mesterséges intelligencia térhódításával, ez a funkció radikálisan átalakul. Az algoritmusok által generált arcok már nem konkrét személyeket ábrázolnak, hanem statisztikai mintákból épülnek fel, így új kérdéseket vetnek fel a valóság, a szerzőség és a hitelesség fogalmáról. A jelen tanulmány olyan kortárs képalkotási gyakorlatokat vizsgál, amelyek a portré műfaját az identitás és a technológia viszonyán keresztül értelmezik újra. Milyen lehetőségei és kockázatai vannak annak, ha a portré már nem a valóságot tükrözi, hanem annak algoritmikus értelmezését? És hogyan válaszol minderre a fotográfia mint művészi és társadalmi nyelv?

Az elmúlt években a mesterséges intelligencia rohamosan fejlődött a képalkotás terén. Az AI-képgenerátorok, mint a DALL•E, Midjourney vagy StyleGAN, képesek olyan portrékat létrehozni, amelyek kívülről szinte megkülönböztethetetlenek a valódi fotóktól. Ezek az algoritmusok hatalmas adatbázisokból tanulnak, azokat elemezve és új kompozíciókat generálva alkotnak teljesen szintetikus arcokat. Ilyen, „valóságnak tűnő” portrék mögött nincs modell, nincs fotós: a kép egy virtuális entitás. Ez új kérdéseket vet fel a szerzőség és az alkotói folyamat tekintetében. Ki a kép alkotója: a programozó, az algoritmus vagy a felhasználó, aki a generálás paramétereit adja meg? Az AI-technológiák egyfajta új „műteremként” funkcionálnak, ahol nem emberi kéz, hanem gépi logika formálja a képet. Ha egy portré mögött nincs valódi személy, akkor hogyan beszélhetünk hitelességről? A gép által generált arcok nem hordoznak emberi élményt, személyes történetet vagy egyéni szándékot, mégis hitelesnek tűnhetnek, ha a néző nem tudja megkülönböztetni őket. Ez a helyzet feszültséget teremt a portré mint önazonosság-hordozó fogalmában. Milyen értelemben „én” egy olyan kép, amely nem engem ábrázol, de úgy néz ki, mint én vagy akár mint valaki más? Egyre fontosabbá válik az etikai kérdés is: a manipulált vagy hamis portrék (deepfake-ek) hogyan változtatják meg a bizalmat, az önképet és a társadalmi kommunikációt? Az AI nem csupán technológiai kihívás, hanem új művészeti lehetőség is. Számos kortárs alkotó – például Boris Eldagsen vagy Trevor Pag-

len – használja az MI-t, hogy az emberi identitás és jelenlét kérdéseit új fényben vizsgálja. Ezek a művészek a technológiát és annak társadalmi hatásait egyaránt tematizálják, alternatív vagy jövőbeli önarcképeket hozva létre. Az AI így válhat társalkotóvá vagy médiummá, amely egyszerre kérdőjelezi meg és gazdagítja az emberábrázolás hagyományait. A fotográfusok egyre gyakrabban alkalmazzák az AI-t képek retusálására, arcok finomhangolására vagy akár háttércserére. Ez az eszközrendszer új dimenziókat nyit meg a kreativitásban, ugyanakkor újra kell gondolnunk a hitelesség és az etika szabályait. Ki a felelős azért, amit a mesterségesen manipulált portrék közvetítenek? És vajon ki „néz vissza” ránk a gép által generált képekről?

Az MI-alapú képalkotó algoritmusok ma már képesek meglepő pontossággal követni a vizuális realizmus szabályait. A korai generált képekre jellemző anatómiai aránytalanságok, irreális fényviszonyok vagy zavaró stílzaltság mára nagyrészt eltűntek. A rendszerek fejlődése során egyre finomabb optikai részleteket, hiteles perspektívákat és akár művészettörténeti stílusjegyeket is képesek rekonstruálni. Ezen túlmenően több algoritmus már nemcsak tárgyi vagy formai utasításokat, hanem érzelmi-hangulati inputokat (emotional prompts) is értelmezni tud, ami a képek emocionális expresszivitását is támogatja. Ezzel a képalkotás egy új, specifikus vizualitás felé mozdul el, amelyben a gépi és emberi szándék összefonódik. A képek esztétikai minősége már nem kizárólag a technikai megvalósításon múlik, hanem a nyelvi parancs – a prompt – pontosságán, érzékenységén és konceptuális mélységén is. Mindezek ellenére a központi kérdés továbbra is megkerülhetetlen: ki a kép szerzője? A mesterséges intelligencia működése mögött ugyanis változatlanul ott áll az ember, aki az irányt, a tartalmat és a hangvételt meghatározza. Az alkotói kontroll új formái jönnek létre, amelyekben a kreativitás a promptolás során realizálódik – azaz a kép nem csupán keletkezik, hanem „leírásból születik”.

A mesterségesintelligencia-alapú képalkotó rendszerek megjelenése és gyors terjedése fordulópontot jelent a vizuális kultúra történetében. Az MI nem csupán eszköz, hanem egyre inkább gondolkodásmód: könnyen elérhető, azonnali vizuális visszajelzést nyújt, és hatékonyan integrálódik a kortárs képalkotási gyakorlatokba. Ez a technológiai fordulat a kép fogalmát is újraértelmezi. Míg

a hagyományos fotográfia a valóság objektív rögzítésére törekedett – egy optikai rendszer közvetítésével –, addig az MI-alapú képek nem látáson, hanem adatelemzésen és statisztikai modellezésen alapulnak. A képgenerálás folyamata így már nem valami meglévő dokumentálása, hanem egy új vizuális valóság létrehozása. Ennek következtében olyan alapvető kérdések vetődnek fel, mint: mit jelent képnek lenni egy olyan világban, ahol a képi tartalom nem a tapasztaláson, hanem a gépi tanuláson és szöveges promptokon alapul? A válaszhoz pusztán technikai magyarázat nem elegendő; szükség van művészetelméleti, esztétikai és kulturális szempontok figyelembevételére is.

Fontos megjegyezni, hogy az MI-alapú képkalkotás nem teljesen előzmények nélküli. Már az 1960-as években megjelentek az algoritmikus művészet első képviselői, mint Frieder Nake, Harold Cohen vagy Vera Molnár, akik a programozás lehetőségeit alkalmazták vizuális kompozícióik létrehozásában. A későbbi évtizedekben a média-művészet – például Nam June Paik vagy Bill Viola munkái – és a digitális technológiák (animáció, holográfia, AR, interaktív installációk) továbbgazdagították a technológia és művészet kapcsolatát. A XXI. század azonban már nemcsak a művészeti intézményrendszeren belül, hanem a hétköznapi képhasználatban is új vizuális nyelveket teremt. A digitális fotográfia, az AI-alapú képkalkotás, a videójátékok művészeti aspektusai, valamint a közösségi média önreprezentációs gyakorlatai mind azt jelzik, hogy a kép ma már nem pusztán reprezentáció, hanem interakció, algoritmikus konstrukció és kulturális diskurzus is egyben. Ez a változás nemcsak az alkotói eszköztárat bővíti, hanem új szerzői és befogadói szerepeket is kialakít. A néző egyre gyakrabban válik aktív résztvevővé, a művész pedig nem feltétlenül a kép készítője, hanem annak koncepcióját megfogalmazó, irányító és értelmező szereplője – egyfajta mediátor ember és gép között. Az MI tehát nemcsak technológiai újítás, hanem egy új vizuális korszak kapuja, amelyben újra kell gondolnunk a képhez, az alkotáshoz és a látáshoz fűződő viszonyunkat.

A technológia eszközből aktív alkotótárrá lépett elő, amely újradefiniálja az esztétikumot, a hitelességet és a kreativitás fogalmát is. A mesterséges intelligencia térnyerése nem csupán technológiai, hanem kulturális fordulatot is jelez, amely egyre határozottabban formálja a kortárs művészet tereit, eszköztárát és kérdésfelvetéseit. Erre világítanak rá azok a nagyszabású nemzetközi kiállít-

tások is, amelyek az AI és művészet kapcsolatát vizsgálják – nem pusztán technikai kuriózumként, hanem társadalmi és esztétikai kihívásként is. 2025-ben a párizsi Jeu de Paume intézmény adott otthont a *The World Through AI* című átfogó kiállításnak, amely a 2016 utáni időszakot tekintette át, kiemelten vizsgálva az analitikus és generatív mesterséges intelligencia különbségeit.¹ A kiállítás egyik fő törekvése az volt, hogy feltérképezze, milyen mélyreható változásokat indított el az AI a művészeti gyakorlatban, az alkotói szerepek újradefiniálásán túl a társadalmi reprezentáció és az identitásábrázolás területén is. A tokiói Mori Art Museum *Machine Love: Video Game, AI and Contemporary Art* című tárlatát szintén 2025-ben rendezték meg.² Ez az interaktív, játék- és performatív fókuszú kiállítás azt vizsgálta, hogyan alakul az ember viszonya az algoritmusvezérelt világokhoz, és miként formálja ez a művészi önkifejezés új terepeit – különösen a játékalapú és AI-generált installációk révén. Hasonlóképpen a dán Copenhagen Contemporary is tematikus kiállítást szentelt az AI és a robotika művészetben való megjelenésének. A *Soft Robots – The Art of Digital Breathing* című tárlat az érzelmi kapcsolatok és az ember-gép viszony új formáira koncentrált, egyre inkább elmosva a határt az animált technológia és az élő szubjektum között.³ Franciaországban a Grand Palais Immersif *Artificial Dreams II* című kiállítása az immerzív élményre épített: a látogatók testközelből tapasztalhatták meg, hogyan képes az AI vizuálisan reagálni hangulati, emocionális vagy történeti utasításokra – ezzel mintegy autonóm alkotótársként lépve fel az ember mellett.⁴ Brüsszelben a Hangar Art Center *AI Imagine* című csoportos tárlata az AI-esztétika és a fotográfia közötti határvonalakat feszegette. A generált képek a klasszikus portré esztétikáját idézték meg, ugyanakkor kérdésessé tették a hitelességet, szerzőiséget és a valóság képábrázolásának mikéntjét.⁵ Egy másik jelentős kezdeményezés Refik Anadol *Dataland* nevű projektje, amely Los Angelesben egy állandó AI-művészeti múzeum létrehozását célozza. A kezdeményezés túlmutat az esztétikai bemutatáson: célja, hogy a mesterséges intelligenciával kapcsolatos etikai, társadalmi és környezeti kérdések is fókuszba kerüljenek.⁶ A felsorolt kiállítások közös vonása, hogy az AI-t nem csupán új eszközként mutatják be, hanem egyben új narratívák, vizuális nyelvek és gondolkodásmódok hordozójaként is. A generatív programok nemcsak látványos eredményekre képesek,

¹ *The World Through AI*, Jeu de Paume, Párizs, 2025. április 11. – szeptember 21.

² *Machine Love: Video Game, AI and Contemporary Art*, Mori Art Museum, Tokió, 2025. február 13. – június 8.

³ *Soft Robots. The Art of Digital Breathing*, Copenhagen Contemporary, Dánia, 2025. június 20. – december 31.

⁴ *Artificial Dreams*, Grand Palais Immersif, 2024. május 16. – június 8.

⁵ *AI Imagine*, Hangar Art Center, Brüsszel, 2025. január 24. – június 15.

⁶ Refik Anadol *Dataland*-projekt, Los Angeles, 2022 – folyamatban, 2025-re tervezik a megnyitását.

hanem olyan kérdéseket is felvetnek, mint: ki az alkotó? Mit jelent ma a szerzőség? Milyen szerepet tölt be az ember a gépi képalkotás folyamatában? A XXI. századi művészet tehát már nem választhatja le magát a technológiai kontextusról – az AI jelenléte egy újfajta alkotói attitűdöt követel meg, amely egyszerre kreatív, reflexív és felelősségteljes. A kiállítások sokfélesége és mélysége pedig azt jelzi: a mesterséges intelligencia nem csupán egy eszköz a sok közül, hanem az egyik legmeghatározóbb kulturális és vizuális erőter a jelen és a közeljövő művészetében.

A kortárs portréfotográfia identitáskritikai törekvései

A portréfotózás az emberábrázolás egyik legősibb és legismertebb műfaja, amely a technikai médiumok fejlődésével folyamatosan új formákat öltött. Míg a XX. század végéig a portré elsősorban a személyiség lényegi jegyeinek objektív rögzítésére törekedett, a XXI. század elejétől radikális átalakuláson ment keresztül. A kortárs portréfotográfia már nem egyszerűen az ábrázolás médiuma: kérdez, kételkedik, és provokatív módon tárja fel az identitás rétegzettségét, instabilitását és társadalmi konstrukcióit. E műfaj alapvető jellemzője az identitáskritika és az önreflexió, amelynek révén a portré nem csupán egy adott személy megjelenítése, hanem gondolkodásra ösztönző vizuális párbeszéd. A kortárs portrék gyakran elbizonytalanítják a nézőt: nem nyújtanak egyértelmű válaszokat arra, hogy kit látunk, hanem sokkal inkább a néző aktív bevonására törekszenek. A kérdések nem csupán arra irányulnak, hogy „ki ez az ember?”, hanem mélyebben vizsgálják a látás és értelmezés folyamatát: „Hogyan látom ezt az arcot? Milyen társadalmi vagy kulturális sztereotípiák befolyásolják az ítéletemet? Valóban látok, vagy csupán nézek?” Így a portré egyben a tekintet működésének kritikája is lesz, amelyben a látvány nemcsak megmutatott, hanem értelmezett jelenség, s ennek folyamatában a néző felelőssége is megjelenik. A kortárs portréfotográfia tehát nem csupán az egyénről szól; társadalmi tükröként is működik, amely megmutatja, hogyan, milyen nézőpontból és milyen előítéletekkel tekintünk másokra. Az arc, a test, a tekintet és a kontextus jelentéshordozókká válnak, s a portré diskurzust indít a vizuális reprezentáció működéséről.

A szelfikultúra és a mesterséges intelligencia hatása a portréra

A digitális kultúra térhódítása új irányt szabott a portréfotográfiának: a szelfik mindennapos gyakorlata elmosta a portré és az önportré közti hagyományos határokat. Az emberek naponta készítenek magukról képeket, de ezek

a képek nem a személyiség tartós dokumentálására törekednek, hanem pillanatnyi önkifejezések – sok esetben inkább performanszok, mint klasszikus portrék. Ezzel párhuzamosan elterjedt a „mesterséges szépség” jelensége: filterek, retusáló appok és AI-alapú arcjavító rendszerek alakítják át a képeket. A portré így nem csupán megörökít, hanem identitást konstruál – gyakran egy idealizált, társadalmilag elvárt, digitálisan „tökéletesített” énképet. Ennek következményeként egyre nehezebb megkülönböztetni a valóságot az önprezentációs stratégiáktól. Az AI nem csupán a képek technikai előállítására van hatással – például generatív portréalkotással vagy arcfelismeréssel –, hanem újraírja az önazonosság, a hitelesség és a valóság fogalmát is. Egyre gyakoribbak azok a képek, amelyek nem is valódi személyeket, hanem mesterségesen létrehozott arcokat ábrázolnak – ezeket sok esetben nem lehet többé elkülöníteni a valódi portréktól.

A kortárs portréfotográfiában egyre nagyobb szerepet játszik az automatizált arcjavítás és az algoritmusok által vezérelt vizuális tökéletesítés. Az olyan platformok, mint a Snapchat vagy az Instagram, illetve a modern okostelefonok portré módjai mesterséges intelligenciára épülő technológiákkal automatikusan simítják ki a bőrt, módosítják az arcvonásokat, eltüntetik a „hibákat”, és finomítják az arányokat. Ezek a módosítások azonban nem kizárólag esztétikai beavatkozások – ennél jóval mélyebb jelentéssel bírnak. A mesterségesen „javított” portré nem a fényképezett személy valóságos arca, mindössze annak egy algoritmikus szempontok szerint optimalizált, idealizált változata. Az arc elveszíti valósághoz kötött referenciális jellegét: nem azt látjuk, aki ott állt a kamera előtt, hanem azt a képet, amit az algoritmus szerint látnunk kellene. Ez a folyamat nem pusztán technikai átalakulást jelent, hanem alapjaiban érinti a portré mibenlétét is.

A portréfotó és a mesterséges intelligencia kapcsolata tehát nem kizárólag technológiai kérdés, sokkal inkább egzisztenciális és esztétikai átrendeződés. Új képtípusok születnek, új vizuális normák és új szerepek jönnek létre – nemcsak a fotós, hanem a fotóalany és a néző szempontjából is. Az identitás ábrázolása bonyolultabbá válik: egyetlen kép már nem feltétlenül „tükrözi” a személyiséget, hanem aktívan alkotja, formálja, sőt, gyakran kitalálja azt. A portré ma már messze túlmutat a leképezés funkcióján. Létrejötté során egyszerre válik konstrukcióvá, narratívává és önreflexív eszközzé – olykor pedig éppen kritikává. Kifejezhet társadalmi elvárásokat, reagálhat kulturális normákra, és képes lehet szembesíteni bennünket saját torzult viszonyunkkal az „ideális” arc, az identitás és a hitelesség fogalmaihoz. A „tökéletesített” portré tehát nem egyszerűen vizuális termék – kortárs kulturális jelenség is, amely az énkép és a reprezentáció határait feszegeti.

Valós és mesterséges identitások

Magyarországon a Kiscelli Múzeumban megrendezett *Valós és mesterséges identitások* című kiállítás foglalkozott a mesterséges intelligencia és a fotográfia közötti komplex viszonyrendszerrel.⁷ A Budapest FotóFesztivál keretében az elmúlt évek során a klasszikus művészeti műfajok jelenkori kihívásait és új irányait több tematikus megközelítésben térképezték fel, így a fesztivál szerves részévé vált a hagyomány és az innováció közti dialógus. A *Valós és mesterséges identitások*-kiállítás fókuszában a portré műfaja állt, azt vizsgálva, hogy miként változtatja meg az AI a portrékészítés hagyományos fogalmait, a szerzői szerep újraértelmezésétől kezdve az identitás reprezentációjának kérdésköréig. A kiállítás hazai alkotók művein keresztül mutatta be, hogy a mesterséges intelligencia alkalmazása miként jelenik meg a hazai fotográfiai gyakorlatban, milyen új vizuális nyelvek és narratívák bontakoznak ki, és milyen etikai, esztétikai dilemmák társulnak ehhez a technológiai paradigmaváltáshoz. Ezzel a tárlat nem kizárólag az AI által generált képek technikai aspektusaira reflektált, hanem tágabb kulturális és társadalmi kontextusba helyezte a műfaji változásokat, így a kiállítás az egyik legklasszikusabb művészeti médium, a portré új identitásait kereste a digitális korszakban. A kiállítás egyik fontos rétege a technológia és a művészet viszonyának újrapozicionálása. A múlt nagy technikai forradalmai – mint a fényképezés születése vagy a számítógépes képgenerálás megjelenése a XX. században – ma a mesterséges intelligencia képkalkoló erején keresztül folytatódnak. A kiállított művek egy része közvetlenül reflektál erre az örökségre, más része tudatosan használja fel az AI-t mint „görbe tükröt”: esztétikai és etikai kérdésekre világít rá azáltal, hogy felnagyítja a digitális látásmód korlátait, sztereotípiáit, automatizmusait.

Az MI hatása a portréfotográfiára és az emberábrázolásra

A mesterséges intelligencia megjelenése alapvetően átalakította a portréfotográfia jelentését: ma már nem pusztán valós személyeket ábrázolhatunk, hanem teljesen fiktív vagy idealizált identitásokat is létrehozhatunk. Ezzel az emberábrázolás elszakad a fizikai valóságtól, és egyre inkább a vágyképek, eszmények, belső élmények vizuális narratívájává válik. A portré így nem egyvalaki lenyoma-

ta, inkább egy identitás konstrukciója – gyakran kritikai reflexióval a társadalmi elvárásokra. Ez az elmozdulás ugyanakkor komoly társadalmi és etikai kérdéseket is felvet, különösen az MI-rendszerek előítéletei kapcsán. A gépi tanuláson alapuló algoritmusok jellemzően a meglévő társadalmi mintázatokat tanulják meg – így torzított adatbázis esetén az MI-rendszerek hajlamosak újratermelni vagy felerősíteni a meglévő egyenlőtlenségeket. Az arcazonosító rendszerek például gyakran alacsonyabb pontossággal működnek bizonyos bőrszínű vagy nemű személyek esetén, ami diszkriminációhoz vezethet.

A mesterségesintelligencia-rendszerek működését alapvetően az befolyásolja, hogy milyen típusú torzításokat hordoznak magukban – ezek pedig több szinten is jelentkezhetnek. Az egyik leggyakoribb forma az adatbeli torzítás (data bias), amely akkor áll elő, amikor egyes társadalmi csoportok alulreprezentáltak vagy negatív kontextusban jelennek meg a tanítóadatokban. Ilyen esetekben a gépi tanulási algoritmusok ezeket az aránytalanságokat átveszik, és a működésük során újra is termelik. A második szint a címkézési torzítás (label bias), amely akkor keletkezik, amikor az adatokhoz rendelhető címkék és kategóriák már eleve emberi előítéleteket hordoznak. Mivel ezek a címkék gyakran szubjektív megítélésen alapulnak, a rendszer azokat a torzításokat tanulja meg, amelyek az adatrögzítő személyek véleményében tükröződnek. Végül az algoritmikus torzítás (algorithmic bias), amely a mesterségesintelligencia-modellek belső működéséből fakad. Ezek jellemzően a legjobb átlagos teljesítmény elérésére törekszenek, és közben hajlamosak figyelmen kívül hagyni azokat a kisebbségi vagy kevésbé reprezentált csoportokat, amelyek adatai kisebb arányban szerepelnek. Ez az optimalizálási logika végső soron a társadalmi egyenlőtlenségek technológiai megerősítéséhez vezethet. E torzítási mechanizmusok együttesen azt jelzik, hogy az MI-rendszerek nem semleges eszközök: tanulási folyamataik mélyen beágyazódnak a társadalmi struktúrákba, és visszahatnak azokra. Éppen ezért az igazságosság, az átláthatóság és az érzékeny fejlesztési gyakorlatok kulcsfontosságúak a felelős mesterségesintelligencia-használatban. A generatív nyelvi és képi modellek – mint a ChatGPT vagy a DALL•E – szintén visszatükrözhetik ezeket a társadalmi torzulásokat, ha nincs megfelelő kontroll vagy érzékenyítés a fejlesztés során. Így az MI nem pusztán passzívan tükrözi, hanem aktívan fenntarthatja a meglévő sztereotípiákat.

⁷ *Valós és mesterséges identitások*, Kiscelli Múzeum, 2025. május 3. – szeptember 7. Kiállítók: Bodócs Szelina, Boros Fanny, Buzássy Honóra, Éles Balázs, Fekete Máté, Gábor Enikő, Glavánovits Martin, Göbolyös Luca, Horváth Krisztina, Illyés Bence, Janik Zoltán, Keleti Éva, Kleb Attila, Kolozsi Bea, Koncz Olivér, Kovácsik Ágnes, Ligeti

Bálint, Molnár Zoltán, Móró Zsófia, Oláh Gergely Máté, Szauder Dávid, Tímár Péter, Tombor Zoltán, Torkos Márk Erik, Urbán Ádám, Vanek Virág, Varga Tamás, Vasali Katalin, Walton Eszter. Kurátorok: Molnár Veronika és Somosi Rita

Buzássy Honóra,
Sztereotípiák 1.,
2025
© Buzássy
Honóra

Buzássy Honóra,
Sztereotípiák 2.,
2025
© Buzássy
Honóra

Buzássy Honóra *Sztereotípiák* című, AI-generált kép-párja kiváló lehetőséget nyújt arra, hogy az AI és a társadalmi előítéletek közötti összefüggéseket mélyebben megvizsgáljuk. A Midjourney nevű képgeneráló program kipróbálása során Buzássy többször is megfigyelte, hogy a mesterséges intelligencia ugyanolyan sztereotípiák mentén működik, mint amelyek jelen vannak a társadalmunkban. Ez azt jelenti, hogy egyszerű szavak vagy fogalmak alapján az AI azokat a külső jegyeket generálja, amelyek a társadalmi előítéletek és klisék alapján társulnak hozzájuk. Ez különösen érdekes annak fényében, hogy a mai, látszólag egyre elfogadóbb és nyitottabb társadalomban hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy már megszabadultunk a sztereotípiáktól, hiszen azokat tudatosan elutasítjuk önmagunkban. Azonban a valóság az, hogy ezek a régóta dédelgetett, mélyen gyökerező előítéletek akaratlanul is tovább élnek bennünk, és a mesterséges intelligencia ezt tükrözi vissza. Egy különösen szemléletes kísérletben Buzássy egyszerű mondatot használt kétszer, mindössze egyetlen szót változtatott meg benne: a „poor” (szegény) jelzőt a „rich” (gazdag) jelzőre cserélte. A mondat egy kisgyermekre vonatkozott, akihez direkt nem adott meg semmilyen külső személyleírást, így kíváncsi volt arra, hogy az AI milyen képet generál majd. Az eredmény meglepő és egyben beszédes volt: a „poor” szóhoz egy harmadik világbeli, ázsiai etnikumú gyermeket társított, akit lepusztult környezetben ábrázolt, ezzel szemben a „rich” jelzőhöz egy jól ápolt, szőkésbarna hajú gyermeket adott, aki elegánsan felöltözve, piros bőrfotelben ült egy elegáns, fényűző lobbiban.

Mindkét kép frontális portré, így hangsúlyosan az arcra és az ábrázolt személyre koncentrál, mégis teljesen eltérő társadalmi és kulturális kontextust közvetít. Ez a vizuális

kettősség jól mutatja, hogy az AI nem egyszerűen visszatükrözi, hanem még fokozza is a társadalmi előítéleteket és sztereotípiákat, anélkül, hogy tudatában lenne ennek. Az ilyen jellegű reprodukciók veszélye abban rejlik, hogy látszólag objektív, technológiai alapú döntésekként jelennek meg, miközben valójában elfogult, társadalmilag meghatározott normákat erősítenek meg. Ez az eset jól példázza, hogy a mesterséges intelligencia a társadalmi környezetből átvett mintákat építi be a működésébe. Ezért elengedhetetlen, hogy a technológia fejlesztése és alkalmazása során folyamatosan figyeljünk az ilyen torzításokra, és törekedjünk azok tudatos felismerésére és korrigálására. Csak így válhat az AI-eszköz igazán igazságossá és inkluzívá a digitális korban.

Kolozsi Bea *Képzelt jelen* című sorozata a társadalmi sztereotípiák egy másik, mélyen rétegzett aspektusával foglalkozik, amely szervesen kapcsolódik korábbi munkájához, a *Közterek*-sorozathoz. Ebben az előző projektben a művész a különböző nyilvános, városi terekben megjelenő szobrok társadalmi identitást alakító és közízlést formáló szerepét vizsgálta. A *Képzelt jelen* továbbgondolja ezt a problémakört, és azt kutatja, hogyan jelenik meg az emberi test a köztereken, milyen szerepekben és milyen szépségideálnak, valamint társadalmi elvárásoknak megfelelően ábrázolják ezeket az alakokat.

Kolozsi munkájában kiemelt kérdésként fogalmazódik meg, hogy ezek a szobrok miként befolyásolhatják a felnövekvő generációkat, milyen hatással vannak a fiatalok identitásformálódására és gondolkodásmódjára. A művész eljátszik a gondolattal: hogyan változna a társadalmi és egyéni identitásunk, ha mindennapi életünkben, utcáinkon, tereinken legalább annyi olyan történelmi vagy kulturális alakot látnánk megjelenni, mint például Hugonnai

Vilma, Zircen Janka, Rosa Parks vagy Marie Curie – ugyanúgy jelen lennének, mint Petőfi Sándor, Kossuth Lajos vagy Ady Endre? Hogyan alakítaná át a nők és férfiak megítélését, ha nem csupán a női test hagyományos szépségideáljaiban gyönyörködnénk, hanem a férfiak ideálisan ábrázolt megjelenését is ugyanolyan természetességgel fogadnánk el? A kérdésfelvetés továbbvezet a társadalmi szerepek újragondolásához: mi történne, ha a mindennapi életben megfordulnának a hagyományos nemi szerepek? Ha a férfi mosogatna, a nő pedig autót szerelné? Ha a családi modell változna, és a szülőpár két férfi vagy éppen két nő lenne? Ezek a gondolatok szándékosan provokatívak, hiszen arra ösztönzik a nézőt, hogy újraértékelje a megszokott normákat és előítéleteket.

A művész az MI eszközeit használva olyan képeket alkotott, amelyek elképzelt köztereket ábrázolnak. Ezeken a képeken nem a hagyományos, az elmúlt száz-százötven évben meghatározó szobrászati témák jelennek meg – mint például a gyermekével játszó nő, a fürdőző nő, a női akt, a honvédó vagy az olvasó férfi –, hanem egy új, alter-

natív valóság, amely tükrözi a társadalmi sokszínűséget és a nemi szerepek flexibilitását. Az MI által generált digitális képeket Kolozsi analóg fotográfiai technikával, polaroid kamerával fényképezte le. Ez a technikai választás nem véletlen: a polaroid azonnali, kézzelfogható fizikai jelenlétet ad a digitális alkotásoknak, így az AI által létrehozott, ám virtuális képek „álvalóságossá” válnak, képesek testet öltetni és erőteljesebb hatást gyakorolni a befogadóra.

A sorozat ezáltal nem pusztán vizuális élményt nyújt; valójában mély társadalomkritikai reflexiót is megfogalmaz: a művész munkája arra hívja fel a figyelmet, hogy a köztereken, a közös térben megjelenő képek és szimbólumok – legyenek azok szobrok vagy akár digitálisan generált képek – nemcsak esztétikai tárgyak, hanem aktív szereplői az identitás formálódásának, a társadalmi normák és sztereotípiák fenntartásának vagy épp megkérdőjelezésének. Ez a munka arra ösztönöz, hogy tudatosan vizsgáljuk meg, kiket és hogyan reprezentálunk a köztereken, és milyen üzeneteket közvetítünk ezzel a jövő ge-

Gábor Enikő,
Ösztönprofilok,
fotóinstalláció,
2024
© Gábor Enikő

nerációi felé. Egyfajta vizuális társadalmi kísérlet, amely a múlt hagyományainak és a jövő lehetőségeinek izgalmas találkozási pontját hozza létre.

Gábor Enikő pszichológiai oldalról közelítette meg a témát, és a Szondi-teszt alapján készített *Ösztönprofilok* című sorozatával mélyebb betekintést nyújt az ösztönök és az emberi arc közötti összefüggések vizsgálatába.⁸ A Szondi-tesztet Szondi Lipót pszichiáter fejlesztette ki 1937-ben, amely ösztöndiagnosztikai módszerként szolgál. A teszt negyvennyolc, pszichiátriai betegségben szenvedő páciens arcképét tartalmazza, és arra épül, hogy a vizsgált személynek a képek közül ki kell választania a számára legrokonosabb és legellentétebb arcokat. Ezzel a választással – tudattalanul – feltárulhatnak az egyén ösztönös érzelmei és pszichés mechanizmusai. Gábor Enikő sorozatában a teszt által használt elmebeteg arcképeit a mesterséges intelligencia segítségével elemezte, és részletes leírásokat generált róluk. Ezekből a leírásokból új, digitálisan alkotott portrékat hozott létre, amelyek nem konkrét személyeket, hanem az adott pszichés állapotok vizuális „esszenciáját” jelenítik meg. A művész ezeket az arcképeket digitálisan vékony csíkokra bontotta, majd analóg fotográfiai technikával előhívott negatívokat állított össze a csíkokból, így egyetlen portréban ötvözve az eredeti fotók és az MI által generált elemek vizuális jegyeit. Az így létrejött képek nem egyedi arcokat mutatnak, hanem például a skizofrénia vagy a paranoia vizuális összegzését – egyfajta „szintetizált elmebeteg arcképeket”. A Szondi-teszt egyik alapvető célja a tudattalan vágyak, érzelmek és ösztönök feltárása a külső jegyek, az arc alapján, míg a mesterséges intelligencia analízise tisztán adatvezérelt, objektív algoritmusokon alapul. Az *Ösztönprofilok* című installáció e párhuzamok révén rávilágít arra, hogy a külső megjelenés, az arc vizuális jegyei miként befolyásolják döntéseinket és pszichés megítélésünket, miközben etikai kérdéseket is felvetnek a személyiség, az identitás és a diagnózis megítélésének felelősségéről a digitális korban. Ezek a portrék nem egyszerűen orvosi vagy pszichológiai diagnózisokat illusztrálnak – a tudattalan folyamatok, a társadalmi előítéletek és az emberi psziché összetett viszonyainak vizuális metaforái. A művész munkája segít abban, hogy a nézők ne csak egy-egy arcot, hanem mögöttes jelentéseket, érzelmi rétegeket és az emberi elme mélységeit is érzékeljék. Ez a projekt tehát nem kizárólag egy művészeti alkotás, sokkal inkább egy szel-

lemi kaland, amely a pszichológia, az etika és a digitális technológia határán mozog, miközben új megvilágításba helyezi a tudat és tudattalan viszonyát az emberi arccal, és a mesterséges intelligencia szerepét a pszichológiai megértésben.

Mit jelent manapság a szépség egy olyan korban, amikor az algoritmusok határozzák meg az esztétikai normákat? Ez a kérdés a kortárs kultúra egyik legfontosabb dilemmája, hiszen azt boncolgatja, hogy mi marad a „szépségből” akkor, amikor az esztétikai ítéletalkotás – amely korábban elsősorban az emberi érzékelésen, intuíción és társadalmi párbeszéden alapult – mára automatizált, tömeges és adatvezérelt folyamattá vált. A szépség ugyanis nem merül ki a vizuális élményben – etikai, spirituális és társadalmi értéket is magában hordoz. A TikTok, Instagram vagy Pinterest algoritmusai például azokat a képeket, videókat és arcokat részesítik előnyben, amelyek egy bizonyos „ideális” mintázatot követnek – legyen szó szimmetriáról, világos tónusokról vagy aktuális színtrendekről. Így a szépség statisztikai eloszlássá válik, amit a rendszer megtanul, folyamatosan újratermel és felerősít. Az AI-alapú képalkotó rendszerek hajlamosak újra és újra ugyanazokat a közösség által leggyakrabban preferált arcvonásokat, testformákat és vizuális stílusokat megjeleníteni. Ez a tömegizlésből eredő „normatív esztétika” egyre szűkebb keretek közé szorítja a kreativitást. Ennek következtében egyre inkább azt látjuk, hogy nem az egyéni látásmód, hanem az algoritmusok által „jutalmazott” – például több lájkot, megtekintést vagy vásárlást generáló – képi világ vezeti a művészi kifejezést. Az esztétikai érték így mérőszámmá válik, adatalapú és szabványosított lesz, ahol az algoritmusok határozzák meg, hogy mi számít szépnek, és ezzel a szépség egyben kereskedelmi eszközzé is válik. Ugyanakkor időről időre előtérbe kerül az a személyes, szabályozhatatlan és megrendítő szépség, amely gyakran pont az algoritmusokkal való szembenállásként, azokkal ellentétes módon jelenik meg. Vagyis a valódi kérdés nem az, hogy létezik-e még szépség, hanem hogy ki dönti el, mi számít annak, és milyen következményekkel jár ez a döntés.

Bodócs Szelina *Korlátlan szépség* című sorozata azt vizsgálja, hogyan viszonyulnak a különböző generációk női tagjai a mesterséges intelligencia által kínált korlátlan szépség lehetőségéhez. Az alkotó az alanyokról készült portrékat mesterséges intelligenciával módosította két-

⁸ A sorozatban a Szondi által meghatározott nyolc ösztönbetegség reprezentációi jelennek meg, amelyek mindegyike egy-egy speciális pszichés állapotot vagy viselkedésmintát testesít meg. Depresszió: az elkeseredettség, szomorúság és bezárkózás jegyei. Mánia: túlzott aktivitás, eufória és impulzivitás megjelenése. Szadizmus: agresszív, uralkodó hajlamok kivetítése. Homoszexualitás: annak vizuális rep-

rezentációja, ahogy a társadalmi előítéletek is tükröződhetnek. Katatónia: mozgás- és gondolkodászavarokra utaló jegyek. Paranoia: gyanakvás, bizalmatlanság és félelem kifejezése. Epilepszia: rohamokhoz társuló fizikai és pszichés megnyilvánulások. Hisztéria: érzelmi túlfűtöttség és hangulati labilitás vizuális megjelenítése.

Bodócs Szelina,
Korlátlan
szépség 7–8–9.,
2024
© Bodócs
Szelina

féleképpen: az egyik verzió a portréalany saját, belső szépségideálját tükrözi, míg a másik egy eltúlzott, giccses, túlzó esztétikát képvisel. E kettősségen keresztül Bodócs a szépség fogalmát, valamint annak társadalmi és kulturális dimenzióit is vizsgálja. Az eredményekből kirajzolódó mintázat szerint a fiatalabb generációk általában a természetesebb, visszafogottabb képeket részesítették előnyben, ami tükrözi a mai trendeket és a szépségideál változását, amely egyre inkább az autentikusságot és az önellfogadást helyezi középpontba. Ezzel szemben az idősebb résztvevők gyakran az idealizált, díszesebb, szinte már szürreális változatokat választották, ami rávilágít arra, hogy a korábbi generációk még mindig erősen kötődnek a klasszikus, idealizált szépségképekhez, amelyekhez a társadalmi elvárások és hagyományos esztétikai normák kötődnek. Ez a generációs különbség az egyéni preferenciák kérdésén túlmutatva egy mélyebb társadalmi jelenségre is utal: arra, hogy hogyan formálja a kor, a tapasztalat és a kulturális közeg a nőiességhez, az önértékeléshez és a szépséghez való viszonyt. A sorozat így egyfajta vizuális párbeszédként működik a múlt és a jelen, az elfogadás és az idealizáció, az egyediség és a konformizmus között. Bodócs munkája nem kizárólag az AI-technológia esztétikai alkalmazásának határait feszegeti; arra is rámutat, hogy a mesterséges intelligencia hogyan képes tükrözni és alakítani a társadalmi normákat, miközben megkérdőjelezi, hogy mit jelent ma „szépnek” lenni. A sorozat felveti a kérdést: vajon a „korlátlan szépség” valós lehetőség-e, vagy csupán egy újabb módja annak, hogy a társadalmi elvárások még erőteljesebben befolyásolják az egyéni identitást és önképünket?

A hitelesség kérdése a kortárs vizualításban

A digitális technológiák térnyerésével az autenticitás fogalma radikálisan átalakult. Ma már nem feltétlenül az számít, hogy egy kép vagy információ ténylegesen igaz-e, hanem az, hogy hitelesnek és élethűnek tűnik-e. Ez az esztétikai és kulturális elmozdulás különösen érzékenyen érinti a fotográfiát, amely hagyományosan a valóság leképezésének médiumaként működött, ugyanakkor mindig is hordozott szubjektív, szerkesztett elemeket. A digitális szerkesztés és az AI-alapú képkeltés ezt a feszültséget felerősítette: ma már könnyedén hozhatók létre olyan képek, amelyek valóság-hűek, de teljesen fikcionáltak – gondoljunk a deepfake-videókra vagy a generatív portrékra. Ez túlmutat a technikai vagy médiatudatossági kérdéseken, és egyben mélyebb filozófiai probléma is: miként tudjuk elválasztani a látszatot a valóságtól? A képek ma már nem csupán dokumentálnak, hanem konstruálnak, szerepeket és jelentéseket közvetítenek, gyakran a néző előfeltevéseire és vágyaira építve. A hitelesség így performatív válik: nem az igazság maga, hanem annak sikeres látszata válik mérvadóvá. Ebben a vizuális kultúrában egyre nagyobb szükség van újfajta kritikai gondolkodásra, amely képes felismerni a manipuláció eszközeit és értelmezni a látottak mögötti szándékokat.

Koncz Olivér *Forradalom* című sorozata az 1956-os magyar forradalom eseményeinek „újrakódolására” vállalkozik, ám a hagyományos mód helyett a mesterséges intelligencia (MI) által generált képek segítségével. A sorozat képei nem valós történelmi fotók, hanem teljes egészében szintetikus, MI által létrehozott alkotások,

amelyek a múltat a digitális kor vizuális nyelvén interpretálják. Ezzel az alkotói módszerrel Koncz párbeszédet indít el a jelen és a történelem viszonyáról, és felveti annak etikai, kulturális kérdéseit is, hogy miként ábrázolhatjuk, értelmezhetjük és esetleg manipulálhatjuk múltunk eseményeit a modern technológiák eszközeivel. A sorozat minden képe a mesterséges intelligencia kreatív képességeire épít: az alkotó egy korábbi képeket leíró, promptok gyártására specializált ChatGPT-profilt használt, amelyet arra hangolt, hogy a történelmi fotókhoz hasonló leírásokat generáljon. Ezek a szöveges utasítások szolgálták alapul a Midjourney nevű MI-képpalkotó program számára, amely a megadott paraméterek alapján hozta létre a vizuálisan meggyőző, de fiktív jeleneteket. Az elkészült képek felbontását és részletgazdagságát pedig a Photoshop neurális szupernagyítási algoritmusával növelte Koncz, ami lehetővé tette a finom részletek és textúrák megjelenítését, így a végeredmény egy erőteljes, esztétikailag is impozáns művészi anyaggá állt össze.

A mű nem kizárólag technológiai kísérlet – egy mélyen gondolkodtató művészi gesztus is: miközben a digitális eszközök révén megkérdőjelezi a „valódiság” fogalmát, egyúttal arra ösztönöz, hogy vizsgáljuk meg, milyen szerepet játszik a vizuális reprezentáció a történelmi emlékezetben. Mennyiben lehet hiteles egy kép, amely mesterségesen, algoritmusok segítségével születik meg? Hogyan formálja az emlékezetünket a technológia, és milyen veszélyek rejlenek a múlt rekonstrukciójának ilyen jellegű manipulációjában? Az 1956-os forradalom képeinek újragondolása a digitális média eszközeivel így egy olyan komplex diskurzust indít el, amelyben a művészet, a technológia és a történelem etikai dimenziói összefonódnak. Koncz Olivér munkája arra hívja fel a figyelmet, hogy ne csak passzívan fogyasszuk a képi világot, hanem kritikus szemmel vizsgáljuk annak eredetét, célját és hatását, különösen olyan érzékeny témák esetén, mint a nemzeti történelem és az emlékezet.

Göbolyös Luca *L.U.C.A. / Last Universal Common Ancestor* című alkotása mélyen reflektál az emberi kapcsolatok, a család fogalmának átalakulására és az identitás újragondolására a digitális korszakban. A mű egyszerre személyes és univerzális kérdéseket vet fel az emlékezetről, a hiány pótlásáról és a valóság mesterséges rekonstrukciójáról. Az alkotó saját arcvonásai alapján AI segítségével generált, soha nem létezett „rokonokat” hoz létre, akik az ideális családi portré szereplői, így vizuálisan és koncepcióban is megkérdőjelezzik a családot, az eredetet és a hitelesség hagyományos fogalmait. A fekete-fehér portrék archaikus vizuális nyelvezetet használva idézik meg a múltat, miközben radikálisan új értelmet adnak a családi emlékezetnek. Az alkotás a fotografikus hitelesség és az emlékezés manipulálhatóságának ellentmondását

járja körül: vajon az AI által generált, „fotografikusnak” tűnő képek képesek-e a valóság élményének illúzióját keltetni és ezáltal belépni a személyes emlékezet és identitás szférájába? Ezzel a projekttel Göbolyös olyan kérdéseket vet fel, amelyek a digitális technológia társadalmi és pszichológiai hatásait érintik: hogyan hat az emberi vágyakra és létkeretekre a mesterséges valóságok teremtése? Milyen új formái alakulnak ki a családi kapcsolatoknak egy olyan korban, ahol az emlékek nemcsak rögzítettek, hanem mesterségesen generáltak is lehetnek? A mű ezáltal nem csupán az egyéni hiányérzet vizuális megfogalmazása, hanem kritikusan reflektál a fotográfia, a valóság és a mesterséges intelligencia metszéspontjaira is.

A mesterséges intelligencia megjelenése a kortárs fotóművészetben új távlatokat nyit az utópikus képpalkotás számára. A technológia több mint egyszerű eszköz: kreatív partnerként működik, amely lehetővé teszi a művészek számára, hogy elképzelt, idealizált vagy alternatív valóságokat jelenítsenek meg – gyakran futurisztikus, álomszerű vagy spekulatív formában. Ezek az AI által generált képek új esztétikai és narratív lehetőségeket kínálnak, miközben mélyebb kérdéseket vetnek fel a hitelesség, a szerzőiség és a valóság fogalmával kapcsolatban. Az AI segítségével létrehozott utópiák azonban ellentmondásos természetűek: a technológia ugyanolyan könnyen teremthet disztópikus víziókat is, mint eszményi világokat. Ebben az értelemben az MI-alapú képpalkotás egyszerre válik a remény és az aggodalom médiumává – tükrözve a társadalom kollektív vágyait és félelmeit. A képpalkotási folyamat során felmerül az alkotói szerep újradefiniálásának kérdése is: ki tekinthető a mű létrehozójának – az algoritmus, a fejlesztő vagy az ember, aki megfogalmazza a képi instrukciókat? Ez a művészeti irányzat tehát túlmutat a vizuális kísérletezésen: társadalmi és filozófiai dimenziókat is érint. A mesterséges intelligenciával alkotott utópiák egyaránt tükrözik, hogyan képzeljük el a jövőt, és azt is, hogyan viszonyulunk a jelen valóságához. A kérdés végső soron nem csupán esztétikai, hanem etikai és politikai is: vajon a kép, amely a jövőt ábrázolja, a szabadság vagy az irányítás terepe lesz-e? Az AI utópiái így nem lezárt világokat ábrázolnak, hanem nyitott gondolat kísérleteket, amelyek újradefiniálják a művészet szerepét a jövő társadalmi képzetében.

Ligeti Bálint *Home, 2040* című sorozata a jelen és a jövő közötti kapcsolatot vizsgálja egy olyan kontextusban, amelyben a klímaváltozás radikálisan átalakította az ember és a természet viszonyát. A képek nem csupán egy távoli jövőt festenek meg, hanem reflektálnak a jelenkor társadalmi és ökológiai válságaira, illetve azok hosszú távú következményeire. Ezáltal a múlt tapasztalatai és a jelen tendenciái egy koherens narratívába fonódnak össze, amely egyszerre figyelmeztet és ösztönöz a felelősségteljesebb

jövőépítésre. A sorozat középpontjában álló magányos nőalakok és az őket körülvevő invazív állatvilág – rovarok, rágcsálók, kígyók – szimbolikus jelentőséggel bírnak. Az otthon, amely hagyományosan a biztonság és emberi intimitás terepe, itt egy idegen, a természet által részlegesen visszafoglalt, groteszk térként jelenik meg. Ez a feszültség az ember és a természet közötti egyensúly megbomlására, valamint az új együttélési formák kényszerűségére utal. A természet korábbi távolságtartó magatartása megszűnik, helyét a szorosabb, ám sokszor kényelmetlen együttélés veszi át. Érdekes, hogy Ligeti munkája egyidejűleg támaszkodik a technológiai innovációkra és a személyes vizuális stílusra. Az AI-technológia alkalmazása, különösen a Midjourney és a ChatGPT-eszközök használata, átalakítja a képalkotás folyamatát, és egyben lehetővé teszi a művész számára, hogy a digitális eszközökön keresztül is megőrizze egyedi esztétikai látásmódját. Ez a kettősség – az emberi kreativitás és a mesterséges intelligencia együttműködése – jól illusztrálja a jelenkor művészeti diskurzusaiban gyakran felbukkanó témát: a technológia nem pusztán eszköz, hanem a kulturális identitás új meghatározója. Végül a *Home, 2040* egyszerre egy elképzelt jövő víziója és kritikai reflexió az ember és természet viszo-

nyának jelenlegi állapotára. A sorozat vizuálisan és konceptuálisan felhívja a figyelmet arra, hogy a múlt és a jelen tanulságai nélkül nem érthető meg a jövő kihívásainak komplex rendszere, ezzel egy mélyebb ökológiai és társadalmi öntudat kialakítására ösztönöz.

Visszakanyarodva a valósághoz: amikor a portré és a szociofotó műfaja összekapcsolódik, a kép egyszerre jeleníti meg az egyén személyes karakterét és a társadalmi környezet strukturális jellemzőit. Ebben az összefüggésben a portré nem csupán az arcot vagy az identitást rögzíti, hanem a kulturális háttér, a szociális helyzet és a történelmi kontextus lenyomata is lesz. Az ilyen típusú képek egyszerre intim és dokumentarista természetűek: miközben személyes történeteket mesélnek el, társadalmi rétegeket és problémákat is láthatóvá tesznek. Ez a kettős nézőpont teszi különösen erőteljessé a szociofotóval átszőtt portrét: feltárja az egyéni sorsot, ugyanakkor annak beágyazottságát is a társadalmi valóságba. A fotó így nem pusztán megörökít, hanem értelmez, kérdez, sőt kritikát is megfogalmaz – hozzájárulva egy mélyebb társadalmi érzékenység kialakulásához.

Molnár Zoltán 2003-tól készült portréfotói mély betekintést nyújtanak Európa különböző pontjain élő roma

Ligeti Bálint,
Home 2.,
2024
© Ligeti Bálint

Urbán Ádám,
Bringás futárok,
 Eoin McNulty-
 Goodwin,
 2010
 © Urbán Ádám

közösségek életébe, Franciaországtól Moldváig, Spanyolországtól Bulgáriáig. Munkássága egyszerre dokumentálás és érzékeny, empatikus párbeszéd a közösségekkel, amelynek célja a roma kultúra, hagyományok és mindennapi élet megismertetése a szélesebb közönséggel. Molnár képei az előítéletek lebontására törekuszenek, az emberi méltóság és egyediség tiszteletben tartásával. A fotós mind fekete-fehér, mind színes technikával dolgozik, ami vizuális gazdagságot és érzelmi mélységet kölcsönöz képeinek. Művei egyszerre ragadják meg a roma családok és közösségek hagyományos életmódját, valamint azt a változó, globalizálódó világot, amelyben élnek. A természetes és urbanizált környezetben megjelenő viselkedések, gesztusok és érzelmek mindegyike Molnár fényképein elevenedik meg, így az alkotások egyszerre személyes és kulturális dokumentumok. Portréi túlmutatnak a külső megjelenés pusztá rögzítésén: mély emberi kapcsolatokba vezetnek – a modelljei és a fotós között egyfajta csendes, de intenzív kapcsolat alakul ki, amelyet a képek tükröznek. Molnár különös figyelmet fordít a szemek és pillantások kifejezőerejére, amelyekben az egyéni sorsok, érzelmek és a közösségi történetek egyaránt megjelennek. Így alkotásai nemcsak vizuális lenyomatok, hanem érzelmi és társadalmi reflexiók is, amelyek az emberi méltóság és sokszínűség ünneplésére invitálnak.

Hasonló szemléletről árulkodik Urbán Ádám 2010-ben készült *Bringás futárok*-sorozata is, ahol a városi élet egyik jellegzetes és dinamikus csoportját helyezi fókuszba, egyúttal a modern városi közlekedés és munka természetét is vizsgálja. A bringás futárok mint a városi mindennapok gyors és rugalmas közvetítői, egyszerre váltanak ki csodálatot és kritikát, miközben soha nem hagynak közömbös reakciót. Ez a kettősség jól tükrözi a társadalmi megítélésük ambivalens jellegét: hősies, ugyanakkor kiszolgáltatott munkások, akik az urbánus térben folyama-

tos mozgásban vannak. A műben megjelenő portrék személyesek és egyéniek, ugyanakkor egy közös szakmai és kulturális identitás részeseként is értelmezhetők. A sorozat így nem csupán portrégyűjtemény, hanem kritikai reflexió is a modern munka és városi élet komplexitására, az identitás és a szakmai szerep dinamikájára. Urbán Ádám munkája rávilágít arra, hogy a bringás futárok nem egyszerű szolgáltatók: városi ikonként jelennek meg, akik a város képét és működését egyedi módon formálják.

Az experimentális portréfotó a hagyományos portré szabályait átlépve új technikákat és formákat használ az emberi identitás és érzelmek kifejezésére. Jellemzői közé tartozik a kreatív fénykezelés, torzítások, digitális manipulációk és konceptuális megközelítések. Ez a műfaj lehetőséget ad a fotósoknak, hogy a portrékon túlmutatva, mélyebb, sokszínűbb és gyakran provokatív képi világot hozzon létre, kritikusan reflektálva a társadalmi normákra és a fotográfia hagyományaira. Vanek Virág *My Selbst* című sorozata mélyen személyes és konceptuális alkotás, amely a családi minták és az egyéni identitás közötti összetett viszonyt vizsgálja. A sorozat négy üvegmaszkból áll, amelyek mindegyike a művész saját arcának háromdimenziós mása; az alkotást James Carcass üvegművésszel közösen hozták létre. Az üvegmaszkokat a XIX. századi nedves kollódiumos eljárással kezelte, ezüst-nitráttal érzékenyítve őket, majd mindegyikre külön-külön a családtagjai – édesanyja, édesapja, bátyja – és saját portréját exponálta. Ezzel a technikai és konceptuális megoldással Vanek a családból örökölt szerepek és minták rétegeit igyekszik lefejtetni, hogy rátaláljon a legbelsőbb, jungi értelemben vett *Selbstre*, vagyis az autentikus, teljes énmire. A maszkok nem pusztán fizikai lenyomatok, hanem a lelki és identitásbeli mélységek láthatóvá tételét is jelentik. Így a sorozat egyszerre személyes önfeltárás és univerzális emberi keresés, amely a láthatatlan belső arc megmutatásán ke-

Vanek Virág,
My Selbst-sorozat,
 2024
 © Vanek Virág

resztül vizsgálja az önazonosság és családi örökség kérdését.

Horváth Krisztina *Nyom / Trace* című fotóinstallációja (2025) mélyen reflektál a fotográfia anyagi és szellemi dimenzióira, miközben az emlékek és identitás fogalmát vizsgálja. Az alkotói folyamat tudatosan bontja szét a hagyományos képalkotás mechanikáját: a családi fényképek vízben való áztatása során a fotó felszíni rétege fokozatosan oldódik le, az emlékek anyagi formából finom festékszemcsékké redukálódnak. Ezt az anyagot Horváth saját arcára viszi fel festékként, így a múlt fizikai nyomai összefonódnak a jelen személyes identitásával. Az installáció központi eleme, a fotószemcsékkel „megfestett” önarckép egyszerre őrzi és újraértelmezi az emlékeket, vizuálisan testesítve meg a folyamat több szakaszát. Ez a mű a családi múlt dokumentálásán túl az emlékanyag fizikai lebontása és újraalkotása révén új, hibrid identitást hoz létre, amely egyszerre múlt és jelen. Érdekes párhuzamot von az AI működésével, hiszen a családi archívum adatbázisjellege alapján hozza létre ezt az új identitást – mintha a mesterséges intelligencia „festékszemcséi” és a hagyományos fotográfia anyagi valósága összeolvadna. Így Horváth műve a fotográfia médiumának határait feszegeti, miközben a személyes és kollektív emlékezet, valamint az identitás fluid és dinamikus természetére is rávilágít.

A mesterséges intelligencia nem pusztán technológiai újítás, hanem szemléletváltás a képalkotásban. A portré – akár analóg, akár generált – továbbra is az önmagunkkal való találkozás tere marad, de a hangsúly ma már nem a kép eredetére, hanem a benne rejlő viszonyra, intencióra és jelentésre helyeződik. Az AI-eszközökkel létrejövő képek új esztétikai és etikai kérdéseket vetnek fel: szerzőség, hitelesség, torzítás, vizuális felelősség. A fotós szerepe is átalakul: promptalkotóból kurátorrá, reflexív értelmezővé válik – nem egyszerűen képet készít, hanem párbeszédet kezdeményez önmagával, a technológiával és a társadalommal. Ugyanakkor a mesterséges intelligencia önmagában nem alkot, csupán feldolgoz és reagál: működése az emberi gondolkodás lenyomatán, az általunk létrehozott adatokon és értelmezéseken alapul. Az alkotás lényege nem pusztán technikai kivitelezés, hanem a mögöttes szándék, gondolat és jelentés – ezek kizárólag emberi eredetűek. Ha nincs mögötte reflexió vagy kérdésfelvetés, az MI által generált tartalom üres forma marad. A kép vagy szöveg csak akkor válik valódi műalkotássá, ha emberi szándék, érzékenység vagy kritikai nézőpont tölti meg – mert gondolat nélkül nincs valódi tartalom, és a technológia önmagában nem helyettesítheti a tudatos alkotói jelenlétet.

Horváth
Krisztina,
Nyom,
2025
© Horváth
Krisztina